ITALIENISME LA I. D. NEGULICI (1812—1851)

DE

ȘT. CUCIUREANU

Primul pictor muntean „în sens occidental" [1] a participat la revoluția din 1848, s-a manifestat și în literatură și filologie, fără însă a fi reușit să se afirme prin lucrări excepționale în domeniile în care a lucrat. Totuși, considerînd epoca, vicisitudinile personale și viața sa scurtă, poate că trebuie să se atenueze caracterizarea : „Vioi, impresionabil, dar cam superficial în toate, Negulici va aduce în oricare din manifestările sale ceva care la început va face iluzie, și va lua ochii, dar care, în afară de rare ocazii, nu va rezista la o analiză mai amănunțită" [2].

I. D. Negulici a trăit un timp în apropierea și sub influența lui Eliade Rădulescu. În 1846 a condus „Curierul de ambe sexe". Publicîndu-și *Vocabularul român* (1848) îl dedică lui Eliade cu cuvintele : „Omagiu la părintele litteraturei române". Atras de personalitatea lui Eliade, el cunoaște ideile lingvistice ale acestuia și le pune în practică, atît în scrierile premergătoare *Vocabularului*, cît mai ales în acesta.

Ca teoretician al îmbogățirii limbii române literare își fixează poziția încă din 1844, în prefața traducerii *Educației mumelor de familie* (de L. Aimé Martin) în felul următor :

„Aș fi dorit să întrebuințez în această traducere o limbă mai bogată în termini și în expresii, și mai curățită de slavonismuri, decît aceea ce am întrebuințat. Dar fiindcă întîiul interes al patriei este, ca niște asemena scrieri folositoare să fie înțelese pentru fiecare român din toate clasele, m-am silit, cît mi-a stat prin putință, și a putut suferi această scriere, a întrebuința o limbă și un stil simple, fără însă a cădea prea mult în rugina veche.

Cu toate acestea, fiindcă limba unui popor este bogată în termeni numai atît precît mintea lui este bogată în idei și în științe, și fiindcă cartea aceasta poartă în sine idei și lumini nuoi pentru român și pentru limba lui, firește se înțelege, că de multe ori m-am văzut foarte strîmtorat întru a da în românește cutare sau cutare idee, cutare sau cutare ziceri științifice sau numiri de objete pe care românul nu le mai are și le-a uitat. Atunci, cu toată voința mea de a fi simplu

---

[1] Acad. Gh. Oprescu, *Pictura română în secolul al XIX-lea*, București, 1937, p. 69.

[2] *Ibidem*, p. 69.

BDD-A1600 © 1965 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:38:37 UTC)

în termeni nuoi, am fost silit de a primi ideile cu ziceri din limba maica limbei noastre, precum şi numirile tecnice şi de objete, dîndu-le însă terminaţia română." (p. IX).

Urmărind aşadar ca scrierea să fie accesibilă unui număr larg de cititori, autorul mărturiseşte că va folosi o „limbă şi un stil simple", evitînd de a cădea în ceea ce numeşte foarte plastic „rugina veche", adică limba literaturii vechi. Dar progresul intelectual şi tehnic îl obligă la împrumuturi de „ziceri" străine. Fără a practica la început un purism exagerat Negulici va tinde să înlocuiască „slavonismurile" cu împrumuturi latino-romanice.

Declaraţia lui Negulici în problema neologismului reflectă poziţia lui Eliade formulată încă în prefaţa *Gramaticii* (1828) în termenii: „Noi nu ne împrumutăm, ci luăm cu îndrăzneală de la maica noastră moştenire şi de la surorile noastre partea noastră ce ni se cuvine". Deşi în pasajul citat Negulici nu se pronunţă explicit, ca Eliade, pentru împrumutul „de la surorile noastre", în practică însă el apelează substanţial la limba franceză şi la limba italiană, pe care a cunoscut-o în cei doi ani de şedere în Italia. Influenţa specială a celei din urmă asupra autorului, ca şi în cazul lui Eliade, se va accentua cu vremea, culminînd în traducerea *Călătoriile lui Gulliver* (1848) şi în *Vocabularul român*, apărut în acelaşi an.

Fiind „unul din cei mai apropiaţi colaboratori ai lui Heliade" [3], lexicul lui Negulici de origine italiană, sau cu aspect italian, este în 1844 (în *Educaţia mumelor*), ca şi la Eliade, mult mai puţin numeros decît cel francez. La această dată el foloseşte frecvent în grafie consoana dublă. *Ex* din împrumuturile latine şi franceze este transformat, ca în italiană, în *es*, *qu* > *cu*, *sce* > *şe*, *ct* > *t*. De exemplu: *esperiinţă* (10), *escepţie* (120), *esclusiv* (58) *esecuta* (73), *esprimă* (57), *estern* (135); *concuiste* „cuceriri" (289) paralel cu *concheta* (57) împrumutat din franceză, *cualităţi* (54), *elocuinţă* (23) în care *-entia* a trecut prin adaptare fonetică la *-inţă*, *incuisitor* (283); *adoleşinţă* (56, 90); *pitor* 'pictor' (143, 260). Au contingenţă cu italiana neologismele: *a corege* 'corecta' (32), *medic* (7) glosat *doctor*, *nobleţă* (25). Sînt italienisme: *dramatic* 'dramaturg' (39), în care poate interveni şi limba germană, *leţie* (42) din *lezione*, refăcut după nominativul latin, *romanţ* 'roman' (11) şi *scalpel* (185) din *scalpello*.

Unele împrumuturi italiene se disting cu greu de cele latine sau franceze, ţinînd uneori mai mult de latină alteori de franceză. Le includem în lista următoare, ca neologisme de provenienţă multiplă, glosate de autor în josul paginii. Dăm această listă completă pentru motivul că glosările respective prezintă o importanţă specială pentru istoria împrumuturilor lexicale în limba română. În 1844 Negulici glosează aşadar cuvintele:

Abstracţie, absurd, acustic, a admira, a adora, agent, album, amant, anarhie, animal, antagonism, apatie, arenă, a aspira, atelier, atribuţie, automat, autoritate, baionetă, caet, a calcula, catastrofă, causă, celibat, a circula, cleric, comod, companion, a concentra, consideraţie, constituţie, contemplaţie, cor, cortegiu, a crea, creatură, creaţie, cultivator, curiositate, a decreta, definiţie, delir, democraţie, depravaţie, discordanţă, discurs, echilibru, echipagiu, egalitate, elev, entusiasm, eră, estern, facultate, fatalitate, fibră, frenesie, general, generaţie, generos, geniu, gest, gimnastică, graţios, grobian, imaginaţie, impulsie, indefinit, individ, inferioritate, ingrat, insectă, inspecţie, inspiraţie, intelectual, jurisprudenţă, lavă, libertate, liceu, manifestaţie, maximă, mediocru, memorie, micstă, modern, ofiţialitate, origine, pagină, a paralisa, paternitate, pedant, perfectibilitate, perspectivă, poligamie, a predica, proeminenţă, a prefera, prerogativă, progres, punct, raţie 'raţiune', *reacţie,*

[3] D. Popovici, *I. Heliade Rădulescu, Opere*, vol. II, p. 528.

BDD-A1600 © 1965 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:38:37 UTC)

relaţie, resultat, rival, rutină, sacerdotal, a se scandaliza, silogism, simtom, spiritual, superioritate, suvenir, suveran, torent, tribună, triumf, a vegeta, viţiu, voluntate, vulg.

Uneori autorul adoptă franţuzisme crude precum: *atitudă, memoare* 'memorii', *relicuri* 'moaşte', *şicană* etc. Purismul lui Negulici nu este însă, cum am spus, radical. El foloseşte şi termeni nelatini precum: *dragoste, duh, cinstit, grijă, rob, silă, slăvit, vecinic* ş.a., ca şi Eliade.

În acelaşi an (1844) Negulici publică altă traducere din limba franceză şi anume „romanţul" istoric *Iudita franţeză sau Clotilda şi Edmond* (de J. E. Paccard). Şi în această tălmăcire împrumuturile sînt reprezentate, mai mult sau mai puţin direct şi exclusiv, de exemplele:

Amór (6), *corónă* 'coroană' (134), *cualităţile* 'calităţile' (14), *curagiu* (12), *esemplele* (5), *esperiinţă* (61), *espresia* (85), *esprimă* (55), *espus* (117), *estraordinar* (113); asupra lui *fantasmă* 'închipuire' (121) observăm că el se explică mai degrabă prin *fantasma* din italiană şi greacă decît prin *phantasme* din limba franceză, cum se afirmă în *Dicţionarul de neologisme*; *favor* („întîiul favor") (6) < it. *favore* s. m., *fineţă, gest* (5), *gloria* (128), *leţie* (446), *romanţ (i) viţiu* (5).

Anul 1846 marchează, în scrierile lui Negulici, o accentuare a orientării lui lingvistice spre Italia, orientare ce trebuie explicată prin alunecarea tot mai pronunţată a lui Eliade spre aceeaşi sursă. O probă sigură a influenţei eliadiste la Negulici o constituie întrebuinţarea de către acesta pe scară largă a consoanelor duble. Grafia cu geminate „a fost justificată de Heliade în chip variat la diferite date" [4], însă la baza ei stă în primul rînd limba italiană. Astfel în *Iudita franţeză* (vol. II, 1846), Negulici scrie:

Alle (6), *celle, cellui* (7), *dette, dusse* (6), *tlaccăra* (7), *innimă, inţellege* (8) *melle* (8), *nelinniste* (7), *să occupe* (8), *origgine* (9), *perisse* (5), *suppus* (8), *talle* (9), *a se temme* (9), *tippet* (6) etc. Din aceeaşi scriere reţinem noi italienisme:

desperaţia (36), *disperaţia* (14), *esemplu* (50); *mizlocul* 'mijlocul' (7) este scris cu *z*, justificat de *miez* şi de it. *mezzo*; *scudul* 'scutul' (29); *tinăr* adj. 'tandru' (7) „*tinărul amor*" (8) < it. *tenero*, semantic egal. Alţi autori, printre care Maior şi Eliade au şi *tinereţe* 'tandreţe' după it. *tenerezza*.

Şi în *Educaţia mumelor* (II, 1846) autorul nostru foloseşte consoanele duble. Din acest volum am reţinut următoarele noi exemple, explicabile mai ales prin influenţa italiană:

angelii (169), *cadaver* (180) < it. şi lat., *canticul* 'cîntecul' (45) < it. *cantico, codice* [sing.] (92, 192, 193) < it. *codice, colori* [s. m. pl.] (149) < it. *colori, cristianism* (145, 236) < it., lat., fr., *culminea* [s. f.] (87) < *culmine*; *discepolul* (220, 236) < *discepolo, esamin* (241), *esemplu* (133), *esilul* (146), *a esista* (133), *esplică* (153), *espressia* (181, 208), *essistinţa* (18), *esterminator* (109), *estravagant* (153), *fămă* 'faimă' (145) < it. lat. *fama, fisic* 'fizician' (174) < it. *fisico, machină* 'maşină' (167) < it. *macchina, mediu-ev* (227) < it. *medio evo, monarc* (328) < it. *monarca*; *va naşte* 'se va naşte' (17) ca în italiană, franceză, latină; *period* [s. m.] (162, 207) < it. *periodo, politici* [s. m. pl.] 'oameni politici' (142) < it. *politici, pretest* (193), *a profuma* 'a parfuma' (126) < it. *profumare, punt* (16, 222, 226) < it. *punto*, pe lîngă punct (163); *scelerateţiei* [genit.] (223) < it. *sceleratezză, secolul* (241) < it. *secolo, sfirşit* 'scop' (178), calc după it. *fine* (scop), *simţiment* (47), calc după italiană şi franceză, *sucesele* (133), a cărui grafie cu litere cirilice indică limpede pronunţarea italiană (cu dublu *c* palatal) a cuvîntului, *veritate* 'adevăr' (140) < it. *verità* şi latină şi franceză. Italiana şi franceza contribuie la soluţiile: *baptezati* (301),

[4] D. Popovici, *op. cit.*, II, p. 521 şi urm.

BDD-A1600 © 1965 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:38:37 UTC)

după *baptisés* şi *battezzati*; *renjunează* 'întinereşte' (149), după *rajeunit* şi *ringio vanisce*, *mareficenţă* (72) se explică prin it. *magnificenza* < lat. *magnificentia*.

La alţi doi ani de la apariţia scrierilor analizate mai sus, sub raportul lexicului, Negulici publică traducerea, după un text francez, a *Călătoriilor lui Gulliver*. Ea apare în acelaşi an cu *Vocabularul românesc* (1848), în două volume. De data aceasta, cum am afirmat mai înainte, italienismul traducătorului se adînceşte, ceea ce înseamnă că el urmează consecvent exemplul aceluia care era şi pentru dînsul ca şi pentru alţii „părintele literaturei române". Eliade îl influenţează pe Negulici nu numai lingvistic, ci şi în preferinţe literare, în idei politice, în critica socială etc. Astfel Aimé Martin, tradus de Negulici, traducere menţionată şi de Bălcescu, era un scriitor moralist şi un critic social admirat. Autorul francez „făcea" pe atunci „epocă" în ţările noastre, fiind familiar printre alţii lui Ghica şi Kogălniceanu[5]. Swift corespundea, de asemenea, orientării critico-sociale a generaţiei de la 1848. Ideile reformiste ale scriitorului englez erau pe placul traducătorului său român care, după cum se ştie, a participat la revoluţia din 1848.

Semnalăm italienismele noi pe care ni le oferă *Călătoriile lui Gulliver* în versiunea lui Negulici:

adornat 'împodobit' (30, 31, 211) < *adornato*, *caos* (66) < *caos*, *chiar* 'clar' (31), *cimele* 'vîrfurile' (184, II 45) < *cima*, *commerciu* (129) pe lîngă *commerţ* (172) < *commercio*, *confrontîndu-l* (173) < *confrontare* 'a compara', *a conquistă* 'cuceri' (II 264) < *conquistare*, *consiliu* 'sfat' (141, II 134) < *consiglio* şi lat. *consilium*, *esactă* (42, 57), *esercîţii* (36), *esilat* (68), *essortă* 'îndeamnă' (15) < *esortare*, *estraordinar* (46), *festa*, în „îmi joacă festa" (179), *guerră* 'război' (60, 199) < it. *guerra*, fr. *guerre*, *linonul* 'inul' (93) < *lino*, *mahină* (170, II 49, 58), pe lîngă *maşine* (228), *manovram* 'manevram' (201) < *manovrare*, *matematicii* 'matematicienii' (58, II 25) < it. *matematici*, *ocidental* (61, II 120) (scris qq) < it. *occidentale*; *partituri* 'partide' (65, 216) < it. *partiti*, *reflessii* (142, 152, II 135) < *riflessioni*, *sabbatul* 'sîmbăta' (163) < *sabato*, dublul *b* explicîndu-se prin teoria lui Eliade privitoare la grafia cu consoană dublă în proparoxitone, teorie greşit motivată cu legea accentului din limba latină, *selvaci* 'sălbatici' (128) < *selvaggi* [pl.], *soldi* 'bani' (254) < *soldi* (termenul a rămas în limba română în numirile contabilicești „sold creditor", „sold debitor", *tempestă* 'furtună' (135) < *tempesta*, *usanţă* 'obicei, uz' (88, II 100, 140) < *usanza*.

În volumul II al *Călătoriilor lui Gulliver* apar alte italienisme precum[6]: *abondanţă* (186), *academici* 'academicieni', *acent* (14), *aproposito* (sic) (56), *aratru* 'plug' (54) < it. *aratro*, lat. *aratrum*, *arpe* 'harfe' (16), *cancelier* 'cancelar' (265) < *cancelliere*, *coronat* (88), *cran* 'craniu' (70) < it. *crano*, fr. *crâne*, *a culma* 'copleşi' (102) (în „mă culmă cu") < *colmare*, *cură* 'grijă' (222) în „au cură de" *hanno cura di*, *desbarcăm* (120), după it. *sbarcare* şi fr. *débarquer*, *a differi*, în „nu differiam" (156), explicabil prin it. *differire*, *domestici* 'servitori' (16, 150) < it. *domestici* şi fr. *domestiques*, *ecuilibru* (32), *fisicii* 'fizicienii' (31) < it. *fisici*, *freschetă* (111) < *freschezza*, *gerg* 'dialect' (182) < *gergo*, *ingenuitate* 'simplitate' (191) < *ingenuità*, *iniortunat* 'nefericit' (255) < it. *sfortunato* şi fr. *infortuné*, *jumătă* 'jumătate' (99), formă populară pusă în circulaţie de autor probabil şi sub influenţa lui *metă* din italiană, *lavandă* 'spălare' (273) < *lavanda*, *licuoruri* (187, 188) < *liquori*, *magră* 'slabă' (86) < *magro*, *-a*, *manificinţă* (27), *mantéle* (259) < *mantello*, *mantella*,

[5] Pentru date de amănunt, vezi D. Popovici, *op. cit.*, în care şi bibliografia respectivă.

[6] Pe cele întîlnite şi în volumul I al traducerii şi deja înregistrate nu le enumerăm.

BDD-A1600 © 1965 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:38:37 UTC)

maritagiuri (221) < *maritaggi*, *medicina* 'leacuri' (67, 68) < it. *medicina*, lat. *medicina*; *naraţie* (57, 159) < *narrazione* şi lat. *narratio*, *nativ* (98) < it. *nativo*, lat. *nativus*; a *preferi*, în „au preferit" (264) < *preferire*, *prejudiţiu* (268) < it. *pregiudizio* şi fr. *préjudice*; *pronunţia* (162) < *pronunzia*; *regalare* 'dăruire' (223) < it. *regalare*; *sforţa*, în „cu sforţa" (28), *sforţam* 'forţam' (157) < *sforzare*, *spoliam* (270) < *spogliare*, a *stima*, în „te-ai stima" 'te-ai socoti' (111) < it. *stimare*, susţinut de fr. *estimer*; *stanţă* 'cameră' (51) < *stanza*, existent şi acum în limba română în „a ştanţa o sumă de bani" (*şt* este influenţă intermediară germană), a *svapura* 'a evapora' (53, 57) < *svaporare*, *tintura* (53, 55) ∧ it. *tintura*, coroborat de fr. *teinture*; *vingători* (231), după it. *vincitori*, *vulnerat* (146) < *vulnerato*.

În 1848 I. D. Negulici tipăreşte la Bucureşti acel dicţionar cunoscut pe care îl intitulează semnificativ „*Vocabularu românu* — de toate vorbele străbune repriimite pînă acum în limba română, şi de toate quelle que suntu a se mai priimi d'acum înainte, şi mai allesu în sciinţe". După dedicaţia „la părintele litteraturei române", autorul afirmă în prefaţă că „singurul scop al publicării acestui vocabular a fost de a facilita înţellesul cărţilor ce se tipăresc astăzi într-o limbă curată şi radicală...", adăugînd că „va fi o mare mîngîiere pentru autorul, că a făcut un mic serviţiu litteraturei române". În continuare Negulici împărtăşeşte intenţia sa ca la a doua ediţie, să dea „acest vocabular complect, cuprinzînd şi toate vorbele celle cunoscute". Intenţia sa n-a avut urmare, încît astăzi putem face aprecieri doar asupra primei ediţii a dicţionarului. Este un dicţionar curios, în primul rînd pentru motivul că autorul include în el, pe temeiul unui purism evident, un număr de termeni necunoscuţi în limba română de atunci, sau avînd o existenţă sporadică, orală sau scrisă, este încă greu de precizat, în limba noastră cultă. În al doilea rînd Negulici, în naivitatea sa filologică, crede sau numai simulează această credinţă, că termenii de origine latină avînd circulaţie cultă au fost „repriimiţi" în limba română.

În adunarea şi, ca să spunem aşa, prospectarea lexicului neologic pentru *Vocabularul* său, Negulici, ca şi în scrierile precedente, s-a orientat spre latină, franceză şi italiană. Însă deosebirea între atitudinea sa anterioară şi cea din 1848 constă pe de o parte în accentuarea „radicalismului" lingvistic, pe de alta în folosirea pe scară largă a sursei italiene. În direcţia aceasta influenţa exercitată asupra sa de Eliade rămîne incontestabilă. Ne propunem, în cele ce urmează, să o supunem unei analize atente, fără însă a risca precizări în legătură cu faptul dacă un vocabul sau altul avea pe atunci circulaţie sau era numai propus de autor, pe baza cunoştinţelor lui de latină, franceză şi italiană.

Consecvent cu criteriul său din 1846, împrumutat de la Eliade, Negulici foloseşte, conform mai ales cu italiana, consoanele duble ca în: *accedere*, *accelerare*, *accent*, *acces*, *accident* etc., scrise cu цц, ceea ce înseamnă că sursa era exclusiv italiană. În cazul lui *accedere*, paralel cu soluţia italiană se dă şi cea latină, indicată prin grafia *akcedere*; în *acclimatare*, *approfundare*, *attac* ş.a., se imită grafiile italiană şi franceză; în cazurile *accusaţie*, *affecţie*, *annunţiare* etc., contribuie toate trei izvoarele arătate. Alteori, ca în *abastardire*, *acuarelă*, *alegru*, *alegreţă* etc., care sînt neîndoios italiene, dubleta din limba de împrumut este redusă, conform foneticii limbii române. Dimpotrivă autorul o extinde asupra unor cuvinte unde, cum s-a văzut, nu are o justificare istorică, ci una eliadistă, ca în *asemmenea*, *sunnete*, *opinnie*, *traggere* etc.

Pe ex- Negulici îl modifică, în continuare, în felul limbii italiene: *esact*, *esagerare*, *esamin*, *escelent*, *escepţie*, *escesiv*, *esil*, *espeditor*, *estraordinar* etc., deşi nu toate cuvintele respective au la bază termeni italieni.

Se adoptă grafia *-s-* (pronunţat z), ca în latină, italiană, franceză: *accusare*, *causă*, *civilisaţie*, *esil*, *musica*, totuşi *cazual*, *corroziv* etc. Acolo unde *-s-* era pro-

BDD-A1600 © 1965 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:38:37 UTC)

nunţat în româneşte *s*, îl păstrează: *asemenea, desitate* etc., însă în neologisme se urmează grafia surselor de împrumut: *concessie, confessie, discussie, demissie*, cu abateri ca *grosiertate, imposibbil* ş.a.

În privinţa lui *qu* din toate trei limbile de împrumut, din două, sau numai din una, Negulici, inconstant cum este, şovăie între una, două sau trei soluţii. Astfel propune: *akilon* (după franceză), *acuilon* (după italiană) şi *acvilon* (după latina în pronunţarea românilor şi a altor popoare). Pe lîngă aceasta întîlnim soluţii ca *ekilibru* (ca în franceză) şi *ekuilibru* (ca în italiană), iar *acuarelă, elocuinţă* ş.a (exclusiv ca în italiană). Pe de altă parte, în soluţia dublă *acuilin* şi *acvilin* nu se face apel la franceză.

Adaptarea la limba română a neologismelor latino-romanice conţinînd grupul *sci* este pentru Negulici o problemă pe care nu se decide s-o rezolve într-un fel sau altul. Astfel pentru un termen ca *fascinatio*, el propune o primă soluţie *fascinaţie* (după nominativul latin), a doua, *faştinaţie* (după norma lat. *scire* > rom. *ştire*), a treia, *faşinaţie* (după it. *fascinazione* şi nominativul latin, în *-ie*), preferată de autor.

Sufixul *-esse* din limba franceză îl transformă în *-eţă* potrivit normei fonetice: lat. *-itie* > rom. *-e(a)ţă*, avînd în vedere şi soluţia italiană *-ezza*, ca în cazurile *fortereţă, nobleţă*, pentru care pleca de la *forteresse* şi *noblesse*, căci în italiană cuvintele acestea au aspectul *fortezza* şi *nobiltà*. Alteori, ca de pildă în *gentileţă*, baza de plecare era italianul *gentilezza*, din care a fost împrumutat fr. *gentillesse*. *Politeţă* îşi are originea în fr. *politesse*, intrat în italiană sub forma *politezza*. Pentru *justeţă* ş.a. sursa este triplă: lat. *justitia*, fr. *justesse*, it. *giustezza*, reprezentînd evoluţia normală a bazei *justitia*, existent în italiană şi sub forma cultă *giustizia*. Sufixul *-age* < lat. *-aticum* al neologismelor de provenienţă probabil franceză este redat prin *-agiu*, după soluţia italiană *-ag(g)io: avantagiu, cartilagiu, corsagiu, furagiu*.

Prefixul *des-* (it. *dis-*) se întîlneşte mai frecvent decît *de-* (după franceză). Totuşi între *descapitare* şi *decapitare, descolorare* şi *decolorare* etc. s-au impus ultimele forme. Pe *ce, ci*, autorul îl rezolvă cu *ţe, ţi* şi *ce, ci: auspiţiu* şi *auspiciu, ciliciu, ospiţiu* etc.

Pentru grupul *gn* din latină, corespunzător lui *gn* în italiană şi franceză (pronunţat *n'*) autorul *Vocabularului* propune soluţia grafică *nn: înconnito, innoranţă*, dar şi *ignoranţă*.

Trecînd la prezentarea materialului lexical de origine clar italiană, reţinem următorii termeni:

Abastardire 'a strica starea primitivă', *accentare* 'a pune ton pe o vocală', *accesibbil, acces, accident* (toate scrise cu qq, conform pronunţării italiene), *acaciu* şi *acacia* 'salcîm', *acclimatare* 'a aclimatiza', *acconciare* 'a se găti..., a-şi pune conciul, conciura sau coifura', *acconciator, acconciatură, accurateţă* 'îngrijire', *acuarelă, adornare* 'a împodobi', *alegru, alegreţă, allegro, alteţă, annunţiare, annotaţie, antenaţi* 'cei născuţi înaintea noastră', *appendice, appoggiatură, arpă, armatură, arrestare* 'a opri', *artifice* < *artefice* şi lat. *artifex* 'meseriaş', *associare, astuţie* 'finеţe cu răutate', *atroce, audace, audacie* ∧ *audacia* şi lat. *audacia, audacios* (după *audacieux*), *aureu* < *aureo*, lat. *aureus, auspiţiu* şi *auspiciu, aussiliar* pe lîngă *aucsiliar, avan-guardie* pe lîngă *avan-gardă* < fr. *avangarde*; *bandieră*, pe lîngă *banieră* ∧ fr. *banière, batel* 'vas de apă', *belveder*; *capace* paralel cu *capabbil, capriciu* paralel cu *capriţ* (*capriccio* în pronunţare germană), *cartă* s.f. 'hîrtie', *cartilagine, cavală* 'iapă', *cimă* 'vertex', *codică* ∧ it. *codice* şi lat. *codicem*, deşi în ambele este de genul masculin; pe *collaţie*, autorul îl echivalează cu termenul românesc 'gustare', ceea ce ne obligă să ajungem la it. *colazione*, avînd aproximativ acelaşi

BDD-A1600 © 1965 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:38:37 UTC)

sens, şi nu la *collazione* care înseamnă cu totul altceva; *comic* s.m. 'actor comic' este la origine un latinism, dar el capătă o întrebuinţare largă mai ales în italiană, deşi substantivări de felul acesta întîlnim şi în germană (Eminescu va spune *músic* 'muzician', după aceleaşi surse); *congediu* 'voie', *confin* 'hotarul unei ţări', *consecuent* < it. *conseguente* şi lat. *consequentem*, *consuetudine* paralel cu *consuetudă* (după lat. *consuetudo* şi fr. *consuetude*), *cornică* [sf.] (poate după it. *cornice*), *cruciată* (după it. *crociata*); *dacapo*, *denunţiare*, *desoccupat* 'fără lucru', *desuetudine* (it. *des-* şi *dissuetudine*) pe lîngă *desuetudă* (lat., fr.), *discepol*, *discussie*; *efficace*, *ecuator*, *ecuaţie*, *ecuestru*, *ecuilibru* pe lîngă *echilibru* (fr. *équilibre*), *elocuinţă* (după it. *eloquenza*), *ineţă*, *frescheţă*, *forţă*, *furb*, *furberie* (it. *furbo*, *furberia*, intrate şi în franceză), *gabbie* 'colivie', *gelosie*, *gendarm*, *gendarmerie*, *gir* 'ocol' < it. *giro*, de la care în rom. expresia *sens giratoriu*, *gambă*, *guerră* 'război'; *impaţienţă*, *inconnito*, *incuarto*, *indece*, *inflesibbil*, *înfluire* 'a influenţa' cu varianta *înfluare*, *ignoranţă* şi *înnoranţă*; *languire* 'a lîncezi', *largo locandă* 'locuinţă de închiriat, han' şi varianta curioasă *locantă*; *makină*, scris şi *machină*, *manovrare* 'a face manevre', *massimă*, *meliorare* < it. *migliorare*, adaptat după fr. *améliorer*, *mesană* < *mezzana* 'vela din mijloc', *mistură* 'amestec', *monark*; *olivă* 'măslină', *olivu* 'măslin', *opperă* 'lucrare' şi *operare*, *orizont* < *orizzonte*, *orchestră*, *ospiţiu*, *pagiu* '*paj*', *parentesă*, *pasagiu*, *patienţă*, *paviment* 'caldarîm', *period* s. m. 'frază', *perplesităte*, *pontefice*, a *preferire* 'a prefera', *prest* „promptus", *presteţă*, *pretest*, *pretestare*, *proibire* 'a opri', *puntualitate* pe lîngă *punctual*; *residenţă*, *revestire* 'a îmbrăca', *romanţă* 'cîntec tînnăr', *romanţier* 'autor de romanţuri'; *scalpel* 'cuţit de chirurgie', *scheletru* 'schelet', *schiţă*, *scortă* 'escortă', *scortare* 'a escorta', *scritoriu* 'masă de scris', *sculpire* şi *sculpare* 'a sculpta', *secol*, *selvă*, *sfidare*, *sit* 'poziţie de loc', *somariu*, *spaţios*, *speranţă*, *spuntare* pentru care se dau sensurile curente şi în italiană 'a se ivi, a se arăta, a se naşte; a da colţul erbei, a da muggurul; a se ivi aurora', *stampă* 'tipăritură', *stanţă* 'strofă, cameră', *stradă* 'uliţă', *straniu*, *subordinare* 'a suppune', *supplică*, *svaporare* 'a evapora', *sveniment* 'leşinare', *svenire* 'a leşina', *svenit* 'leşinat'; *terraţă*, *trio*, *usanţă* şi *us* 'obicei'; *vergine* 'fecioară', *vestire* 'a se vesti, a se îmbrăca', *violenţă*.

Într-un număr apreciabil de neologisme înregistrate de *Vocabular* sursa italiană apare mai mult sau mai puţin concurată de cea latină şi franceză. Cercetătorul întîmpină serioase dificultăţi în identificarea izvorului prim. Socotim totuşi că s-ar putea alcătui o listă, relativă, de termeni, în adoptarea cărora autorul va fi avut în vedere mai întîi paralelismul *italian-latin*. Considerăm că s-ar încadra în această listă neologismele:

amiciţie (it. *amicizia*, lat. *amicitia*), pe lîngă *amicie* (calc după *prietenie*), *antecedent* (it. *antecedente*, lat. *antecedentem*), *aratru* (it. *aratro*, lat. *aratrum*), *arcan* (it. *arcano*, lat. *arcanus*) 'mister'; *cav* (it. *cavo*, lat. *cavus*), *celă* (it. *cella*, lat. *cella*) 'cămară', *custod* (it. *custode*, lat. *custodem*), *custodire* (it. lat. *custodire*); *deposit* (it. *deposito*, lat. *depositum*); *elogiu* (it. *elogio*, lat. *elogium*); *faceţie* (it. *facezia*, lat. *facetia*) 'glumă', *facil* (it. *facile*, lat. *facilem*), *famă* (it. *fama*, lat. *fama*), paralel cu *faimă*, *fastidiare* (după it. *fastidio*, lat. *fastidium*) şi verbul *fastidire* „a căusa desgust, neplăcere, tediu, urît", *fine* (it. *fine*, lat. *finem*), *flagel* (it. *flagello*, formă cultă, pentru motivul că grupul *fl* nu evoluează spre *fi*, ca în *florem* > *fiore*, lat. *flagellum*); *graţie*; *idil* (it. *idillio*, lat. *idillium*, paralel cu *idilă*, după franceză), *imaggine*, *immortal*; *martiriu* (it. *martirio*, lat. *martyrium*), *matematic* (it. *matematico*, lat. *mathematicus*) 'matematician', *méndic* (it. *mendico*, lat. *mendicus*) „cerşător", *mendicare* (it. lat. *mendicare*), *mur* (it. *muro*, lat. *murus*), *necesariu*, *negligenţă* (it. *negligenza*, lat. *negligentia*), *nubă* (it. *nube*, *[i.]*, lat. *nubem*); *omittere* (it. *omettere* şi lat. *mittere*), *onestate* (*onestă* şi *honestatem*) şi *onestitate*; *pallid* (it. *pallido*, lat. *pallidus*), *pennulă* (it. *pennello*, lat. *pennula*) 'pensulă', *pernicios*

BDD-A1600 © 1965 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:38:37 UTC)

(it. *pernicioso*, lat. *perniciosus*), *posesor* (it. *possessore*, lat. *possessor*), *principiu* (it. *principio*, lat. *principium*) 'început' şi *princip*, *psalteriu* (it. *salterio*, lat. *psalterium*), *renunţiare* (it. *rinunziare*, lat. *renuntiare*), *spectacol* (*spettacolo*, lat. *spectaculum*), *spirrit* (*spirito*, lat. *spiritum*), *spoliare* (*spogliare*, lat. *spoliare*) 'a jefui', *studios* (*studioso*, lat. *studiosus*); *tempestă* (*tempesta*, lat. *tempestas*) 'furtună', *torace* (it. *torace*, lat. *thoracem*); *van* (*vano*, lat. *vanum*), *velă* (*vela* şi lat. *vela*), *veritate* (*verità*, lat. *veritatem*), *viţiu* (*vizio*, lat. *vitium*).

În alte cazuri izvorul *italian* este susţinut mai ales de cel *francez*: *complice* (it. *complice*, fr. *complice*), *costum* (it. *costume*, fr. *costum*) 'costum de haine', *eventalliu* (it. *ventaglio*, fr. *éventail*), *iemelă* (it. *iemella*, fr. *iemelle*), *immediat* (it. *immediato*, fr. *immédiat*), *politecnic* (it. *politecnico*, fr. *politechnique*), *reliev* (it. *rilievo*, fr. *relief*), *simultaneu* (it. *simultaneo*, fr. *simultané*) etc.

Materialul lingvistic aici prezentat ne oferă imaginea unui autor tributar îndeosebi lui Eliade Rădulescu. Ştirile istorice asupra lui I. D. Negulici arată că el a făcut parte din grupul eliadist. Mai mult însă decît alţii el a acceptat substanţial teoriile şi practica lui Eliade privitoare la problema, la ordinea zilei pe atunci, a formării limbii române culte. Ca unul care a stat doi ani în Italia, alunecarea sa treptată pe panta italienismului progresiv al lui Eliade îşi are explicaţia logică. Multe din împrumuturile sale italiene au rămas ca o tentativă, pe cale ocolită, în direcţia latinistă. Astăzi ele apar ca un document în plus asupra frămîntării cărturarilor vremii pentru a găsi modalităţile de modernizare a limbii noastre culte. Ca atare efortul lingvistic al lui Negulici îl înscrie printre patrioţii generaţiei din 1848, care şi pe această cale s-au osîrdit să ridice poporul din care au făcut parte. Dacă o bună parte din soluţiile lexicale şi fonetice, mai ales, preconizate de el au rămas în epocă, cele mai multe s-au impus. Cele din urmă se întîlnesc îndeosebi în scrierile publicate în anii 1844 şi 1846. În 1848, cu *Călătoriile lui Gulliver* şi *Vocabularul român*, maniera clar italienistă a autorului înseamnă o exagerare ce-l situează în afara căii de evoluţie normală a limbii noastre culte.

BDD-A1600 © 1965 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:38:37 UTC)